

Origos samtalsstöd för ungdomar som växer upp i en hederskontext

En sammanfattning

Länsstyrelsen
Stockholm

Titel: Origos samtalsstöd för unga som växer upp i en hederskontext
- En sammanfattning

Författare: Linda Jonsson, Carl Göran Svedin, Malin Jenstav i en bearbetning
av Nicole Kling, Kling Media AB

ISBN: 978-91-7937-301-6

Rapportnummer: 2024:17

Utgivningsår: 2024

Omslagsbild: Illustration: Linnea Blixt

Innehållsförteckning

Inledning	4
Vad är hedersrelaterat förtryck och våld?	6
Origos samtalsstöd	7
Metoder för utvärderingen	9
Tre typer av material	9
Enkätstudien	10
Intervjustudien	11
Resultat från enkätstudien	12
Uppväxtförhållanden	12
Utsatthet för våld och förväntningar på stödet	13
Hälsoutveckling	13
Resultat från intervjustudien	15
Ungdomarnas erfarenhet av våld och strävan efter frihet	15
Ungdomarnas upplevelse av samtalsstödet	16
Ungdomarnas tips till andra yrkesverksamma	17
Diskussion och avslutande kommentarer	18
Behov av olika typer av stöd och hjälp	19
Fungerar stödet som Origo erbjuder?	20
Referenser	21

Inledning

I Sverige växer många barn och unga upp i en hederskontext där de dagligen lever med kontroll, hot och andra former av våld. Denna miljö kan leda till svåra psykosociala konsekvenser och en osäkerhet kring hur de ska leva sina liv i relation till sin familj och släkt.

År 2013 öppnades Origo, ett myndighetsgemensamt regionalt resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck. Där arbetar kuratorer, en barnmorska och en polis tillsammans med att ge olika typer av stöd och kompetenshöjande insatser till yrkesverksamma i Stockholms län. En annan del av verksamheten består av att ge råd och stöd till barn och unga mellan 13 och 26 år som är utsatta för hedersrelaterat förtryck och våld. Stödet består av samtal kring områden som är relevanta för dessa barn och unga (se *Origomodellen: Att mötas i samtal – om våld i en hederskontext*, Origo 2023).

Origos verksamhet har tidigare utvärderats av Ramböll (2014) samt av Origo själva för internt bruk. Befintliga utvärderingar har dock inte haft fokus på hur väl själva samtalsstödet fungerar. Därför såg Länsstyrelsen det som viktigt att initiera en utvärdering som både kunde vara ett stöd för det fortsatta kvalitetsutvecklingsarbetet inom Origo och en källa till kunskap för andra verksamheter i länet som möter unga som lever i en hederskontext. Forskare vid Marie Cederschiöld högskola fick uppdraget att utvärdera Origos råd- och stödverksamhet under åren 2019–2023. Syftet med utvärderingen har varit att, med en bred ansats, undersöka hur råd- och stödsamtalen fungerar utifrån de ungas egna upplevelser och om dessa leder till någon skillnad för de unga.

Denna sammanfattning beskriver översiktligt de metoder forskarna använt samt de huvudsakliga resultaten. För den som vill läsa en mer detaljerad beskrivning rekommenderas fullängdsutvärderingen *Origos samtalsstöd för ungdomar som växer upp i en hederskontext – En utvärdering* (Länsstyrelsen Stockholm, 2024).

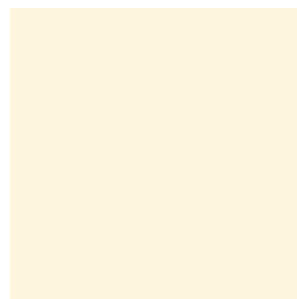
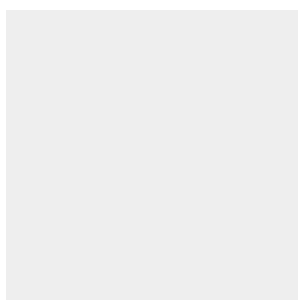
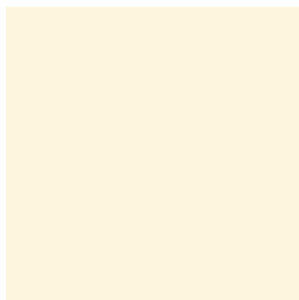
Forskarna som genomförde utvärderingen är:

Linda Johansson, socionom och docent i socialt arbete på Marie Cederschiöld högskola. Linda har varit ansvarig för utvärderingsprojektet av Origo och varit aktiv i samtliga delar av projektet, men särskilt i de delar som rör de kvalitativa intervjuerna.

Carl Göran Svedin, affilierad professor vid Marie Cederschiöld högskola. I utvärderingsprojektet av Origo har Carl Göran ansvarat för den kvantitativa enkät delen som beskriver Origos målgrupp och effekten av Origos samtalsstöd.

Malin Jenstav har en masterexamen i mänskliga rättigheter och är doktorand samt forskningsassistent på Marie Cederschiöld högskola. Malin har varit aktiv i den kvalitativa delen med intervjuer av unga som fått samtalsstöd på Origo samt resultaten från dessa.

De resonemang och slutsatser som följer är forskarnas egna. Länsstyrelsen hoppas att denna kunskap ska komma till nytta för yrkesverksamma som i olika roller möter ungdomar och unga vuxna som lever i en hederskontext.

Vad är hedersrelaterat förtryck och våld?

Det finns inte en enhetlig definition av vad hedersrelaterat förtryck och våld är, hur förtrycket på ett djupare plan ska analyseras eller vilka sociala mekanismer och processer som är mest relevanta vid övergrepp (se Bruno & Darvishpour, 2022). Hedersrelaterat förtryck och våld kan ses som ett övergripande begrepp som omfattar olika former av våldsuttryck och varierar i svårighetsgrad; det kan till exempel vara fysiskt, psykiskt, sexuellt, latent, försummelse, digitalt, materiellt, ekonomiskt eller våld mot den utsattas husdjur (Socialstyrelsen, 2021). Oavsett hur våldet tar sig uttryck kan det vara svårt att avgränsa vad som är hedersrelaterat och inte. Origo (2023) beskriver att det hedersrelaterade förtrycket och våldet sällan är en våldsförm, utan flera olika former av våld som samverkar.

Även om det inte råder konsensus kring vad hedersrelaterat förtryck och våld är finns det en del som förenar synen på detta. I Socialstyrelsens rapport *Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relation- Stöd till socialtjänst och hälso- och sjukvård* (Socialstyrelsen, 2021) menar myndigheten att den samlade bilden från experter och praktiker är att det hedersrelaterade förtrycket och våldet har några centrala karakteristika:

- Har sin grund i den strukturella maktobalansen mellan män och kvinnor i samhället.
- Uppstår för att bevara eller återupprätta en persons eller en familjs, släkts eller annan liknande grupps heder.
- Är en följd av att hedern ses som avhängig av individens handlande, till exempel kvinnliga familjemedlemmars kyskhet och oskuld samt både deras faktiska och påstådda beteende i förhållande till sådana ideal.
- Begås ofta kollektivt, eller är åtminstone kollektivt förankrat, och de utsattas familjemedlemmar/närstående har i regel en avgörande roll.
- Riktas sig främst mot tjejer och kvinnor, men även mot killar och män.
- Kan drabba HBTQIA+-personer och personer med intellektuell funktionsnedsättning särskilt hårt.

Origos samtalsstöd

Origo är ett myndighetsgemensamt resurscentrum som arbetar mot hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms län. Centrat är ett samarbete mellan Region Stockholm, alla kommuner i Stockholms län och Polisregion Stockholm. Själva driften av verksamheten svarar Stockholms stad för. På Origo arbetar olika yrkesgrupper – som kuratorer, en barnmorska, en administrativ assistent, en polis och en biträdande enhetschef. Origos uppdrag kan beskrivas utifrån tre mål:

1. Ungdomar som vänder sig till Origo ska få stöd och vägledning i sin livssituation.
2. Yrkesverksamma ska få tillgång till konsultativt stöd, strategier och metoder.
3. Yrkesverksamma ska få kompetenshöjande insatser om hedersrelaterat förtryck och våld samt dess konsekvenser.

Denna sammanfattning gäller utvärderingen av de råd- och stödsamtal som Origo erbjuder ungdomar (mål 1).

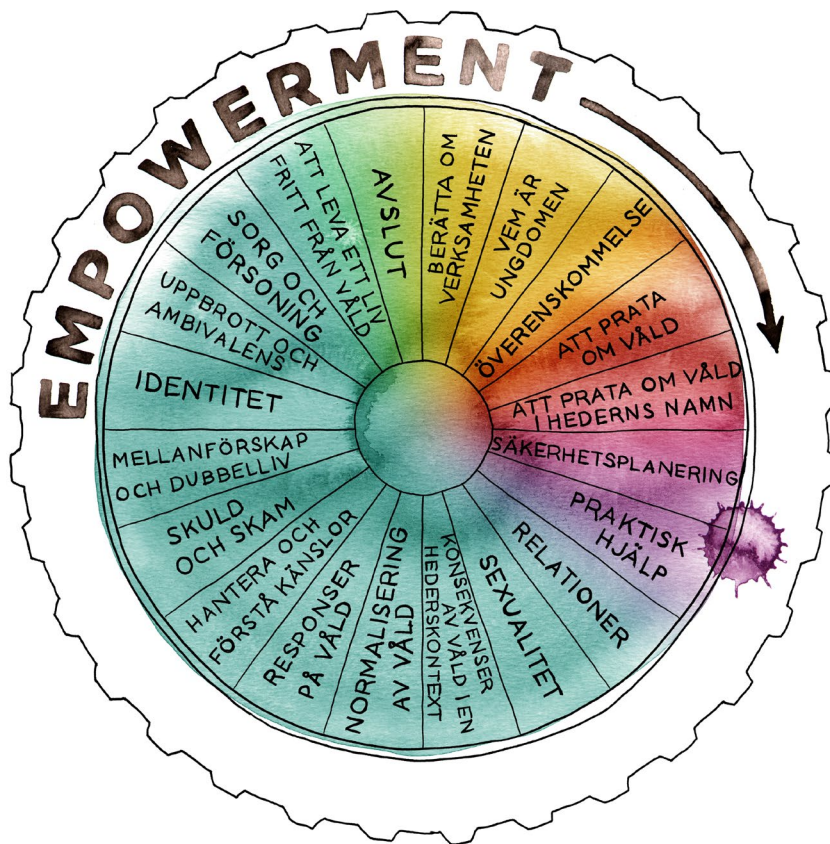
Till verksamheten kommer barn och ungdomar mellan 13 och 26 år som utsatts för våld i hederskontext för att få stöd, hjälp och vägledning. Det är frivilligt att söka stöd från Origo och de unga kan vara anonyma i kontakten om de så önskar. Ungdomarna som kommer till verksamheten beskrivs som en mycket heterogen grupp med varierande bakgrund, livssituation, ålder, mognad och funktionssätt. Origo beskriver också att den miljö av våld som ungdomarna lever i kan se olika ut; vissa lever utan sin familj, några kan vara i början av en uppbrottsprocess från familjen medan andra har precis börjat reflektera över sin livssituation. Gemensamt är deras erfarenheter av olika former av förtryck och våld och att ungdomarna lever med konsekvenserna av dessa.

I Origos uppdrag ingår att bedriva psykosociala stödsamtal om maximalt 15 samtal per ungdom. Syftet med samtalen är att fokusera på ungdomarnas livssituation, vilka behov de har samt att ge psykosocialt stöd. Stödet kan också innehålla praktiska moment samt innebära att bistå den unga i relationen till myndigheter och andra aktörer. Fokus är att stärka den ungas egenmakt, öka självbestämmandet, hitta tilltro till sig själv, känna till sina rättigheter samt få möjlighet att leva ett liv fritt från våld.

I en nyligen publicerad vägledning beskriver Origo (2023) sitt samtalsstöd som en cirkulär modell som kan liknas vid ett hjul, figur 1. Navet är mötet mellan samtalsstödjaren och ungdomen i ett, som Origo kallar det,

”demokratiskt samtal med tvåvägskommunikation”. Från navet går ekrar, där varje eke utgör samtalsområden som är valda utifrån Origos erfarenhet av vad som är angeläget att prata om för ungdomar som växer upp i en hederskontext. Hjulet hålls ihop av ett däck som pumpas upp under samtalsstiden och som symboliskt ska ge ungdomen luft i form av *empowerment*, egenmakt. För att få en mer detaljerad bild av hur Origo arbetar hänvisas till deras egen beskrivning av sitt arbete (Origo, 2023).

Figur 1. Origos samtalsmodell (s. 14 i Origo, 2023)

Metoder för utvärderingen

Syftet med utvärderingen var att beskriva de ungdomar som kommer till Origo för stöd och rådgivning samt vad stödsamtalen innebär för deras hälsa och välbefinnande:

- Vilka är de, vilken bakgrund har de och på vilket sätt lever de i en hederskontext?
- Hur beskriver de sin livssituation och vilken erfarenhet har de av att vara utsatta för våld?
- Hur mår de med avseende på psykisk hälsa, självkänsla, skam och skuld känslor samt hur ser deras resiliens och egenmakt ut?
- Vad har de för förväntningar på stödet från Origo och hur upplever de stödet efter hand?
- Hur ser de ungas livssituation och mående ut efter kontakt med Origo?

Tre typer av material

I utvärderingen samlades tre typer av material in. Tanken var att dessa skulle komplettera varandra och tillsammans ge en bred beskrivning av Origos råd- och stödarbete. Det insamlade materialet ska alltså ses som ett material, för att med olika metoder och på bästa sätt kunna svara på aktuella frågeställningar. Insamlandet av enkätdata skedde i etapper mellan 2021 och 2023 och intervjuerna genomfördes under samma period.

Enkätdata utgörs av ungas svar på frågor inför det första, femte, tionde och slutligen vid det femtonde samtalet. Nedan kommer vi att referera till detta material som *enkätstudien*. Enkätstudien syftade till att samla in material om bakgrund, anledning till och förväntningar på kontakten med Origo. Därtill ställdes frågor inom områden som berör hedersrelaterat förtryck och våld, hälsa, självkänsla samt upplevelse av att få bestämma själv och kunna fatta egna beslut.

Samtalsledarens anteckningar utgörs av samtalsledarens beskrivningar efter varje besök, vad fokus varit under samtalet samt reflektioner efteråt.

Intervjuer genomfördes med 25 unga med erfarenhet av att få stöd hos Origo. Dessa var inte samma unga som svarade i enkätstudien, utan ungdomar som avslutat sin kontakt med Origo eller enbart hade sporadisk fortsatt kontakt. Nedan refererar vi till detta material som *intervjustudien*. Syftet med intervjustudien var att få en djupare förståelse för de ungas livssituation, behovet av stöd, vilken hjälp de tycker att de fått från Origo samt vad Origo eventuellt kan förbättra i sitt bemötande av målgruppen.

Enkätstudien

Den kvantitativa enkätstudien syftade till att på ett strukturerat sätt, genom förbestämda frågor och svarsalternativ, få en bild av de ungas mående och upplevelse av Origos stödsamtal. Dels var det viktigt att få en bild av de unga som söker sig till verksamheten och undersöka hur kontakten fungerat för dem, utifrån upplevt stöd/hjälp. Dels var det viktigt att få en bild av om ungdomen, under kontaktens gång, förändrats beträffande självkänsla, skam och skuld känslor, hälsa och förmåga att fatta beslut. För att kartlägga ungdomarnas hälsa och mående fick de svara på enkäter vid fyra olika besökstillfällen. De standardiserade formulär som användes valdes utifrån Origos erfarenheter av vad hedersrelaterat våld och förtryck kan medföra för den som växer upp i en sådan kontext. Då det inte var möjligt att ha en jämförelsegrupp som fick annan typ av stöd än Origos samtalsstöd jämförs i resultatredovisningen insamlad data med resultaten från studien *Unga, sex och Internet – efter #metoo* (Svedin et al., 2021) och med data från andra relevanta studier (i dessa studier jämför vi med gruppen tjejer eftersom det var få killar i underlaget från Origo).

Forskningspersoner

Totalt besvarade 66 ungdomar (60 tjejer, fem killar och en med annan könsidentitet) enkäten efter det första besöket, 31 ungdomar (29 tjejer, en kille och en med annan könsidentitet) efter det femte besöket, 23 ungdomar (22 tjejer och en kille) efter det tionde besöket och 13 ungdomar (tolv tjejer och en kille) efter det femtonde besöket. Vid undersökningens avslut hade tio av de deltagande ungdomarna fortfarande samtalsstöd vid Origo, och i genomsnitt hade ungdomarna haft 7,8 besök på mottagningen. Ungdomarna som deltog i studien var

mellan 13 och 29 år gamla (m= 20 år) när de kom till Origo. Knappt 30 procent var under 18 år, vilket visar att en majoritet av de som Origo möter är unga vuxna.

Intervjustudien

Den kvalitativa intervjustudien syftade till att få en bild av hur unga som tidigare haft kontakt med Origo upplevt det stöd de fått samt hur deras livssituation såg ut vid tillfället för intervjun. Intervjuerna utgick från teorierna om den berättarfokuserade intervjumetoden (Hydén, 2014), som är särskilt utvecklad för studier av känsliga ämnen och därför lämplig för att intervjua barn och unga som vuxit upp med våld. Metoden kan jämföras med en halvstrukturerad intervju med ett antal förbestämda frågor, men där deltagaren får gott om utrymme att prata. Intervjuguiden täckte följande områden:

- a) *Om dig*: frågor som rör den unga och dennas uppväxt och bakgrund – som familj, skola och fritid.
- b) *Om att leva med hedersrelaterat förtryck och våld*: frågor som rör personens upplevelser av hedersrelaterat förtryck och våld, och på vilket sätt detta har påverkat den ungas liv.
- c) *Om kontakten med Origo*: frågor om hur personen kom i kontakt med Origo, hur lång kontakten varit, hur den slutade samt nöjdhet med kontakten.
- d) *Framåt*: frågor om vad personen har lärt sig samt förväntningar på framtiden på både kort och lång sikt.
- e) *Avslutningen av intervjun*: frågor om det finns något som intervjuaren har glömt att fråga och hur det kändes att bli intervjuad.

Forskningspersoner

De ungdomar som ingick i intervjustudien rekryterades genom Origos personal och hade alla avslutat sin kontakt med Origo. För att bli aktuella skulle de ha deltagit i minst fem samtal. Totalt intervjuades 25 personer mellan 18 och 28 år (m= 20,6 år), varav 21 tjejer, två killar samt två transpersoner (en tjej och en kille). Alla deltog anonymt och kunde närsomhelst avbryta sin medverkan om de så önskade.

Resultat från enkätstudien

De flesta av ungdomarna som deltog i enkätstudien identifierade sig som tjejer/kvinnor (90,9%), fem (7,6%) som killar/män och endast en person (1,5%) som varken tjej eller kille. En majoritet av ungdomarna (63,6%) såg sig huvudsakligen som heterosexuella, näst vanligast var bisexuell (15,2%) följt av homosexuell (7,6%). Nio ungdomar (13,6%) var osäkra eller identifierade sig inte som något av de uppräknade förslagen.

Majoriteten av ungdomarna (54,7%) hade flyttat hemifrån, framför allt till eget boende eller ihop med en partner/make/maka. En mindre grupp bodde i stödboende eller familjehem. Hälften av de som kom till Origo var själva födda utanför Sverige medan nästan allas föräldrar, både mamma och pappa, var födda utanför Sverige. En tredjedel uppgav att de var ganska mycket eller mycket religiösa. När det gällde föräldrarna uppgav ungdomarna att 86,0 procent av mammorna och 75,0 procent av papporna var ganska mycket eller mycket religiösa.

Uppväxtförhållanden

Att få välja klädsel, utseende, intressen, kompisar och vad man gör tillsammans med dem är frågor som är viktiga – framför allt under den senare delen av uppväxten och under frigörelsen från sin familj. Tillsammans med val som rör utbildning, religion, politisk åskådning och vem man i framtiden vill leva med eller gifta sig med är dessa frågor av betydelse för egenmakt. Inom samtliga områden svarade ungdomarna som sökt sig till Origo att de sällan får välja själva hur de ska leva. När Origos tjejer ställdes i relation till tjejer i jämförelsestudien (Svedin et al, 2021) kunde det konstateras att Origos tjejer hade signifikant mycket sämre möjligheter att själva få välja i sitt liv, gällande till exempel kamrater, sysselsättningar och åskådningsfrågor än jämförelsegruppen. Detta var mest framträdande då det gällde val av framtida partner, där

endast 40 procent av Origos tjejer uppgav att de själva fick välja, jämfört med 97,5 procent i jämförelsegruppen. Dessa skillnader kvarstod även i relation till utlandsfödda tjejer/kvinnor och andra generationens tjejer/kvinnor i jämförelsegruppen.

Förväntningar från sin familj och släkt är något som de flesta unga människor upplever och påverkas av. Dessa kan utgöra ett stöd, men också upplevas som ett hinder i den personliga utvecklingen. En majoritet av ungdomarna på Origo beskrev att det fanns stora förväntningar från familjen/slakten på hur de skulle leva. När Origos tjejer ställdes i relation till tjejer i jämförelsegruppen (Svedin et al., 2021) kunde det konstateras att skillnaderna var stora. Exempelvis uppgav Origos tjejer i betydligt högre utsträckning att det fanns förväntningar om att inte ha sex innan de gifter sig (84,8% jämfört med 10,7%). De tjejer/kvinnor i jämförelsegruppen som antingen var födda utomlands eller var andra generationens invandrare befann sig ungefär mitt emellan grupperna.

Utsatthet för våld och förväntningar på stödet

I enkäten ställdes frågor om våldets karaktär, och i vilken ålder ungdomarna hade utsatts. Svaren visar att målgruppen för Origos verksamhet är mycket belastad. Våldsformerna varierade och många hade, både före och efter 18 års ålder, varit utsatta för såväl psykiskt som fysiskt våld. Det var generellt stora skillnader mellan ungdomarna på Origo och tjejerna i jämförelsegruppen (Svedin et al., 2021), ofta i storleksordningen 30–70 procent. Ungdomarna på Origo hade även oftare varit med om kontaktövergrepp, som att någon berört deras könsdelar eller att de onanerat åt någon, jämfört med tjejerna i jämförelsegruppen (Svedin et al., 2021).

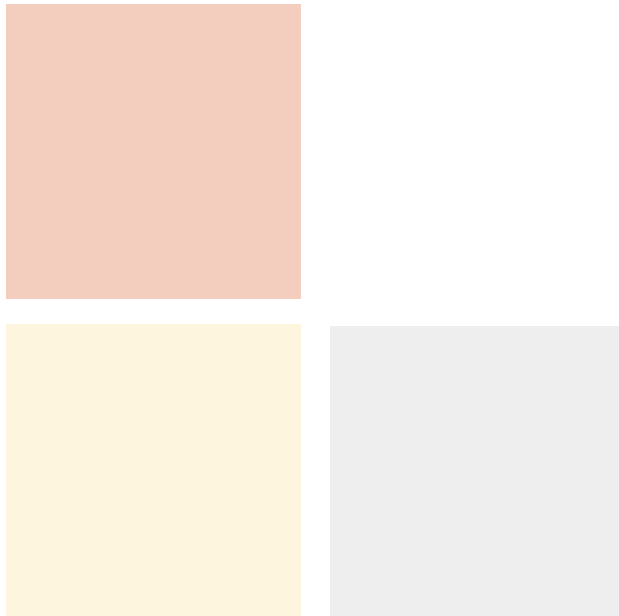
Den vanligaste förväntningen inför kontakten med Origo var att få möjlighet att *prata om min livssituation* (68,2%), följt av att få *prata om saker jag varit med om* (54,5%). Drygt 40 procent angav att de vänt sig till Origo för att få *prata om att jag mår dåligt* och drygt 36 procent för att få *prata om att leva i en hedersrelaterad miljö*.

Hälsoutveckling

Enkäten ungdomarna fick svara på vid det första besöket mätte resiliens (motståndskraft), självkänsla, skam, egenmakt samt psykisk hälsa. Ungdomarna svarade på samma enkäter vid det femte, tionde och femtonde samtalet – detta för att möjliggöra jämförelser över tid. Av de 66 ungdomar som svarade på den första enkäten föll dock många ifrån och endast 13 personer svarade på enkäten inför det femtonde samtalet.

Resultatet visar att de ungdomar som kommer till Origo har en påtagligt sämre psykisk hälsa, självkänsla och resiliens samt är mer tyngda av skamkänslor än de populationsbaserade jämförelsegrupper som undersökningen haft tillgång till. De statistiskt signifikanta skillnaderna som kunde uppmätas över tid visar att motståndskraften – resiliensen – ökade signifikant under de första fem samtalen, för att därefter bestå men plana ut. Skamkänslor följde samma mönster: dessa minskade signifikant efter de första fem samtalen, men en fortsatt förbättring uteblev. Självkänslan hade dock en annan utveckling; den ökade stegvis och de ungdomar som gick upp till femton gånger hade en signifikant förbättrad självkänsla, på en nivå jämförbar med tjejerna från jämförelsegruppen (Svedin et al., 2015). Känslan av egenmakt visade inga signifikanta ökning, men det gjorde den psykiska hälsan som blev signifikant betydligt bättre under samtalen på Origo och närmade sig jämförelsegruppens.

Ungdomarnas upplevelse av kontakten med Origo var redan från det femte samtalet mycket bra och fortsatte att vara så genom hela studien. Likaså upplevde samtalsstödjaren att samtalen var positiva och att ungdomarna var nöjda. Det verkar som om tiden är viktig; ju längre kontakten håller i sig, desto tryggare blir både ungdomar och samtalsstödjare i kontakten.

Resultat från intervjustudien

*Jag ville bara vara fri och göra vad jag ville.
Jag hade jättemycket längtan och det är inte lätt.
Det är jättejättesvårt. Det är jättesvårt att välja
mellan sin familj och att välja sig själv. [IP 16]*

Den kvalitativa delen av utvärderingen utgjordes av en intervjustudie där 25 ungdomar som avslutat sin kontakt med Origo och deltagit i minst fem samtal ingick (dessa unga var inte samma som ingick i enkätstudien). Ungdomarna fick berätta om sina upplevelser av stödet de fått samt hur deras livssituation såg ut. En majoritet av de intervjuade var tjejer (endast två identifierade sig som killar och två som transpersoner). De var i olika åldrar och hade olika sysselsättning; en del gick i gymnasiet, andra på högskola/universitet och vissa var heltidsarbetande.

Ungdomarnas erfarenhet av våld och strävan efter frihet

De intervjuade ungdomarna beskrev en uppväxt där det förekommit mycket kontroll och våld i olika former, av föräldrar och andra i deras omgivning. De hade sökt sig till Origo för att få stöd och prata om dessa erfarenheter. Alla ungdomar beskrev en komplicerad relation till sina föräldrar och familj, överlag var kontakten med dem begränsad. Flera hade brutit kontakten med hela eller delar av familjen, andra hade flytt efter våld och/eller hot om dödligt våld. En del levde med skyddade personuppgifter och några av dem levde under hot. Flera av ungdomarna levde med en rädsla för att de skulle hittas av sin familj.

Ett centralt tema i intervjuerna var ungdomarnas strävan efter frihet. För många av de intervjuade var utbildningsval en fråga om frihet, och en del av en väg ut ur hederskontexten. Ungdomarnas utbildningsval bestämdes i hög grad av deras föräldrar och många beskrev hur de slets mellan att leva det liv deras föräldrar vill att de ska leva, och att leva det liv de själva vill leva. Detta hanterade ungdomarna på olika sätt – en del hade brutit med hela eller delar av sin familj och levde ett separat liv som innebar att de kunde göra egna aktiva val. Andra beskrev att de höll en distans till sina föräldrar sedan de flyttat hemifrån. Några av ungdomarna levde med skyddade personuppgifter, vilket hade olika stor inverkan på vilka val de kunde göra och hur fritt de kunde leva sina liv. Andra bodde

fortfarande hemma och dolde på olika sätt sina val för föräldrarna. Samtliga ungdomar beskrev att de vill leva ett annat liv än det liv deras föräldrar vill att de ska leva.

Flera av ungdomarna beskrev hur de utsattes för fysiskt våld av en eller båda sina föräldrar, en del hade även utsatts för fysiskt våld av syskon och/eller släktingar till familjen. En del ungdomar beskrev att de ibland inte visste om eller när de skulle utsättas för våld, vilket innebar att de levde med stor oro och stress. På grund av det fysiska våldet eller hot om allvarligt fysiskt våld kunde en del av de unga (9 av de 25 intervjuade) inte leva tillsammans med sina föräldrar eller träffa dem. Ungdomarna som levde med skydd från sin familj beskrev att de utsatts för grovt våld och levde mycket begränsat och kontrollerat. Flera uttryckte hur de fortfarande levde med dödshot från familjemedlemmar, så kallat eftervåld, och om rädsla för att mista sina liv. Många ungdomar beskrev det fysiska våld de utsatts för som en konsekvens av att de på olika sätt visat, eller uppfattats som, att de inte ville leva som föräldrarna ville. Våldet beskrevs då utövas som bestraffningar från föräldrarna.

Samtliga ungdomar beskrev att de utsatts för flera olika former av psykiskt våld parallellt. Våldet tog sig främst uttryck genom verbala kränkningar, begränsningar och kontroll. Alla ungdomar delade erfarenheten av att ha blivit kontrollerade och begränsade, men i olika utsträckning. En vanlig berättelse om att leva under kontroll var att föräldrarna tvingade ungdomarna att ständigt rapportera vad de gjorde och var de befann sig. Detta ledde till en hög och ständigt närvarande stress. Ungdomarna beskrev även hur deras umgänge, fritid, vänskaps- och kärleksrelationer begränsades och kontrollerades.

Några av ungdomarna berättade att de utsatts för sexuella övergrepp av en familjemedlem och/eller av en eller flera släktingar. Samtliga av dessa ungdomar var tjejer. I berättelserna gick det dock inte att urskilja om det sexuella våldet som de utsatts för var motiverat av heder eller inte.

Ungdomarnas upplevelse av samtalsstödet

Sammantaget var de intervjuade ungdomarna mycket nöjda med stödet de fått på Origo. Personalen beskrevs som kunnig och omtänksam och ungdomarna kände sig trygga och kunde slappna av. Flera betonade vikten av att de kunde vara anonyma och att en eventuell anmälan till socialtjänsten inte stressades fram utan gjordes tillsammans. Ungdomarna önskade i många fall även praktiskt stöd, något de enbart delvis kunde få på Origo.

Ungdomarna beskrev att samtalsstödet på Origo gett dem förståelse för sin livssituation, att de mådde bättre på olika sätt och kände sig stärkta gällande vilka beslut de kunde fatta kring sitt eget liv. De beskrev också att de fått insikter om sig själva och sina reaktioner – och att dessa är både mänskliga och förståeliga. Många beskrev vikten av att få prata om känslor och berättade att de lärt sig att känslor inte är något man ska vara rädd för, utan helt normala reaktioner. De beskrev också att de fått nya perspektiv, till exempel hade de lättare att förstå sina föräldrars beteenden och varför situationen ser ut som den gör. De hade under samtalen fått hjälp att sätta ord på sina upplevelser, vilket ökade deras förståelse för sig själva samt varför deras erfarenheter kunde vara svåra att prata om.

Tryggheten som samtalsstödjaren skapade hos ungdomarna gav ringar på vattnet för andra relationer, till både professionella och vänner. Ungdomarna vågade öppna upp för att lita på andra människor. Flera av ungdomarna beskrev att de kände sig stärkta i att vara sig själva under och efter samtalen på Origo.

Ungdomarnas tips till andra yrkesverksamma

Att växa upp i en hedersrelaterad kontext i Sverige innebar för många att hamna i ett mellanförskap – eller ett spänningsfält, mellan olika kulturer, traditioner och synsätt. Ungdomarna menade att det är viktigt att professionella som möter unga som växer upp i en hederskontext har kunskap om olika levnadsförhållanden, att de är inkännande och inlyssnande, har stor kunskap om våld och dess konsekvenser samt förståelse för hur det är att som ung växa upp i kläm mellan olika normsystem.

För ungdomarna som intervjuades var det viktigt att få stöd i vad de varit med om. Flera beskrev det som väldigt hjälpsamt att få beskrivet för sig vilka olika typer av våld som finns och sätta ord på vad de hade utsatts för. Detta blev en bekräftelse på att det de varit med om var något som inte var okej, varken moraliskt eller juridiskt. Därför menade ungdomarna att det är viktigt att professionella har stor kunskap om våld i olika former.

För professionella som arbetar med unga i en hederskontext är det viktigt att vara fördomsfri, öppen och försiktig med kritik mot till exempel föräldrar – men samtidigt vara tydlig med vad som är okej och inte. Att växa upp i en hederskontext är inte svart/vitt och med ett onyanserat perspektiv blir det ungdomen som hamnar i kläm.

Diskussion och avslutande kommentarer

Både intervjustudien och enkätstudien visade att de ungdomar som vände sig till Origo hade upplevt många olika former av våld, och var med andra ord multiutsatta eller polyviktimerade. Dessa resultat går väl i linje med tidigare forskning. Den samlade bild som målades upp i både enkätstudien och intervjustudien är att de ungdomar som Origo möter är tyngda av svåra händelser, ofta lever under kontroll och hot samt brottas med att å ena sidan vilja vara som andra och att å andra sidan vara sin familj till lags. Detta har inneburit en uppväxt i mellanförskap – eller i ett spänningsfält med förväntningar från olika håll på hur de ska leva.

Det visade sig ibland vara svårt för ungdomarna att särskilja om det våld de varit utsatta för var hedersrelaterat eller inte. För en del var begreppet (hedersrelaterat förtryck och våld) oklart, medan det för andra var mer tydligt. Många gånger beskrev ungdomarna olika former av våld som gick in i varandra och var svåra att särskilja. Ungdomarna i enkätstudien hade dock påtagligt oftare än andra ungdomar varit utsatta för psykisk och fysisk misshandel, liksom sexuella övergrepp (om man bortser från penetrerande sexuella övergrepp). Även ungdomarna i intervjustudien beskrev sin uppväxt som kantad av våld och kontroll.

Det som stod ut och som var lättare att urskilja som våld relaterat till hederskontext, var kontroll. I enkätstudien beskrev de unga att de, i signifikant mycket större utsträckning än jämförelsegruppen, hade begränsningar gällande hur de fick välja i sitt liv i avseenden som vem de skulle vara tillsammans med, vilken religion de skulle tillhöra och vad de skulle utbilda sig till. De hade också signifikant mer förväntningar på sig än jämförelsegruppen – förväntningar från föräldrar, familj och släkt som blev till begränsningar.

Den livssituation som Origos ungdomar lever i – med mycket stress, kontroll och förväntningar från omgivningen, i kombination med en hög

grad av utsatthet för olika typer av våld – beskrevs i intervjustudien som mycket påfrestande och något som ledde till att ungdomarna mårde dåligt på olika sätt. Denna bild bekräftades i enkätstudien, där resiliens, självkänsla och psykisk hälsa var signifikant betydligt sämre än i referensgruppen. Likaså bar de på mer skam och skuldkänslor samt upplevde sig ha sämre möjlighet att själva fatta beslut. Denna bild av Origos ungdomar stämmer väl överens med tidigare publicerad forskning om hur det är att växa upp i en hederskontext.

Behov av olika typer av stöd och hjälp

Studien visar att ungdomarna på Origo har stort behov av stöd och hjälp från stöttande vuxna och vänner, liksom behov av professionellt stöd. Behovet av professionellt stöd såg olika ut och gällde olika aktörer, inte minst önskade sig ungdomarna hjälp i hur alla insatser kunde samordnas. Med tanke på den livssituation som ungdomarna beskrev behövs ett mångfacetterat stöd som också måste vara individanpassat. Här kan Origo stå för en stor del av behoven, men i utvärderingsstudien blev det tydligt att det också kan behövas annat stöd, som till exempel insatser från socialtjänst, polis och psykiatri.

Med tanke på att så många ungdomar i utvärderingsstudien varit utsatta för våld och uppvisade höga nivåer av psykisk ohälsa och traumasymptom, skulle samtalsstödet på Origo möjligen behöva kompletteras med mer tydlig samverkan mellan myndigheter och andra aktörer, för att säkerställa att ungdomarna får det stöd och den behandling de behöver. Det skulle möjligen också behövas ett strukturerat samarbete med psykiatri för att kunna erbjuda ungdomar exempelvis traumainriktad psykoterapeutisk behandling, som Traumafokuserad kognitiv beteendeterapi (TF-KBT) eller liknande (se SBU 2019; Bidö, Mannheimer & Samuelberg., 2018; Cohen, Mannarino & Deblinger 2012).

Fungerar stödet som Origo erbjuder?

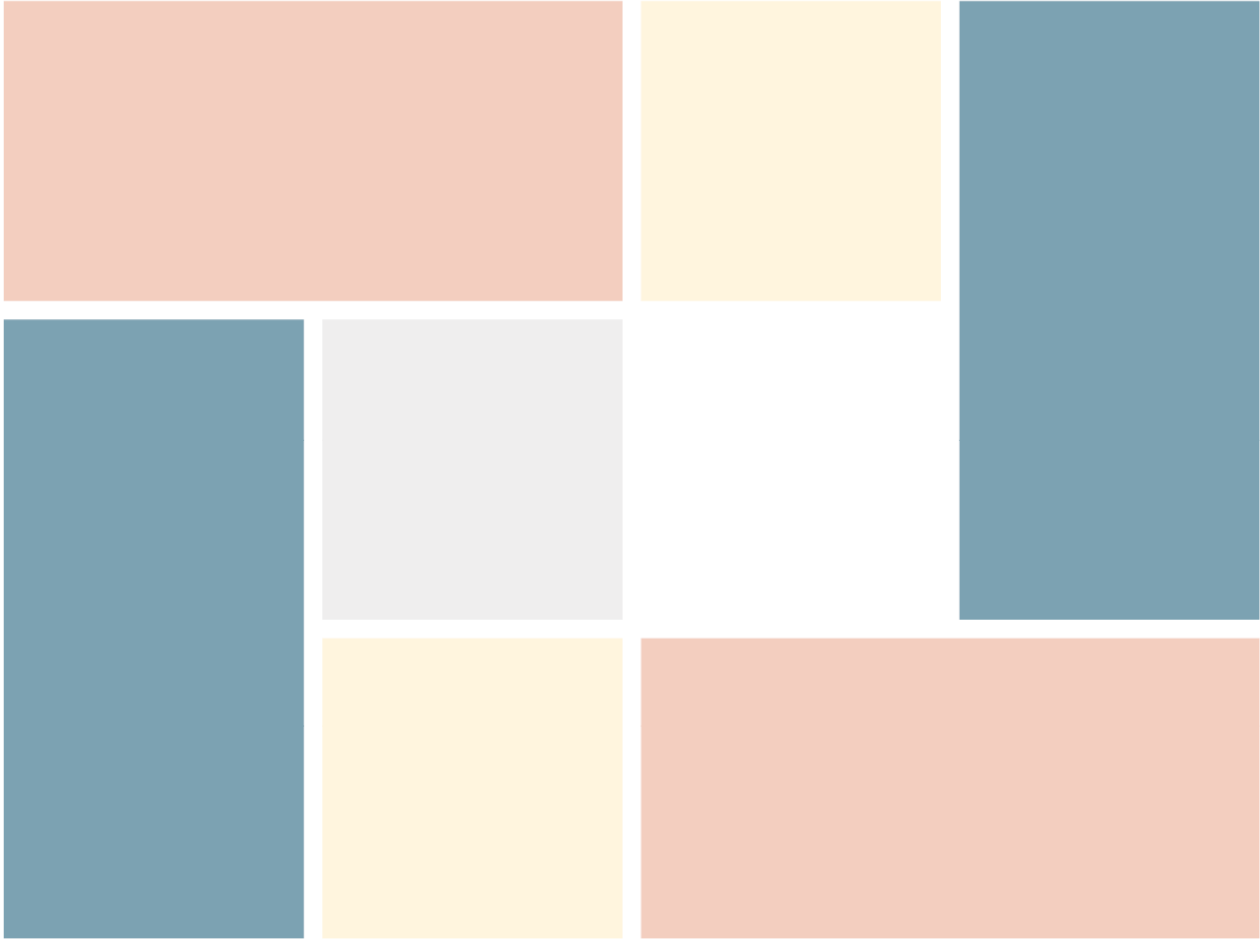
Syftet med det aktuella projektet var att utvärdera om Origos samtalsstöd faktiskt var hjälpsamt för de unga som sökte stöd där. Ingångsvärdena för ungdomarna i enkätstudien var signifikant sämre än hos de olika referensgrupperna när det gällde psykisk hälsa och självkänsla, de bar även på mer skamkänslor än referensgruppen. Under perioden då stödsamtalen pågick skedde en tydlig förbättring hos de unga på samtliga av dessa områden.

Den psykiska hälsan och självkänslan visade på signifikanta förbättringar från och med det tionde samtalet, i slutet av stödet var den psykiska hälsan och självkänslan på samma nivåer som hos referensgrupperna. Resiliensen blev bättre mellan det första och femte samtalet, likaså kände ungdomarna mindre skam. Sammantaget var det tydligt att ungdomarna mätte betydligt bättre ju längre kontakt de hade med Origo, dock är det viktigt att vid tolkningen av resultatet ha i åtanke att det endast var 13 ungdomar kvar vid det femtonde samtalet, samt att tid i sig självt är en läkande faktor. Vi vet inte heller om ungdomarnas livssituation förändrats mycket under tiden för samtalen, vilket också kan påverka det positiva utfallet.

De kvalitativa intervjuerna gav en liknande bild som den som framträdde i enkätstudien. Samtalen på Origo var väldigt viktiga för ungdomarna och hade bland annat lett till att deras hälsa blivit bättre. Många ungdomar beskrev att de fått hjälp att identifiera och hantera sina känslor. De menade också att de fått möjlighet att sätta ord på det våld som de utsatts för och inte längre kände skuld kring vad de varit med om. Ungdomarna menade vidare att Origo särskilde sig från andra ställen de fått stöd på, genom att personalen kunde så mycket om olika levnadsvillkor för unga som växer upp i en hederskontext.

Referenser

- Bidö, S., Mannheimer, M., & Samuelberg, P. (2018). *Traumatisering hos barn – en handbok*. Natur och Kultur.
- Bruno, L., & Darvishpour, M. (2022). Kap 8. Barnnäktenskap och hedersrelaterat våld. I Bruno, L., & Becevic [red]. *Barn & Unga i utsatta livssituationer- Perspektiv från forskning och praktik*. Liber.
- Coen, J. A., Mannarino, A. P., & Deblinger, E. (2012). *Trauma-Focused CBT for Children and Adolescents*. Guilfor Press.
- Hydén, M. (2014). The Teller focused interview: *Interviewing as a relational practice*. *Qualitative Social Work: Research and Practice*, 13(6), 795–812.
- Länsstyrelsen (2024). *Origos samtalsstöd för ungdomar som växer upp i en hederskontext -En utvärdering*.
- Origo (2023). *Origomodellen: att mötas i samtal – om våld i en hederskontext*. Origo, Stockholms län.
<https://etjanster.stockholm.se/Origo/base/getfile?filepath=Bildbibliotek/ORIGO-Samtalsstod-webb.pdf>
- Ramböll (2014). *Utvärdering av Origo*. Stockholm: Ramböll Management.
<https://nordicwelfare.org/integration-norden/wp-content/uploads/sites/2/2021/01/Utv%C3%A4rdering-av-Origo-Ramb%C3%B6ll.pdf> .
- SBU (2019). *Psykologisk, psykosocial och farmakologisk behandling vid posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) hos barn och unga*. Rapportnummer 2019_04. SBU – Statens beredning för medicinsk och social utvärdering.
https://www.sbu.se/2019_04
- Socialstyrelsen (2021). *Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer Stöd till socialtjänst och hälso- och sjukvård*. Socialstyrelsen.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-11-7606.pdf>
- Svedin, C.G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L., & Fredlund, C. (2015). *Unga sex och Internet – i en föränderlig värld*. Rapport. Linköpings Universitet.
- Svedin, C.G., Landberg, Å., & Jonsson, L. (2021). *Unga, sex och internet efter #metoo*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Länsstyrelsen
Stockholm

www.lansstyrelsen.se/stockholm